

---

4. POGLAVLJE

MJESTO STANOVANJA: ZAVIČAJ ILI AZIL?

Vršnjaci u naselju. U mladenačkom razdoblju odnosi s vršnjacima jedan su od najvažnijih čimbenika socio-emocionalnog razvoja. Većina učenika navodi da ima nekoliko bliskih prijatelja na koje se mogu osloniti kada im nešto zatreba (tablica 23). Kod određenog broja učenika zamjećuje se socijalna izolacija i osamljenost: 12.7% učenika odgovorilo je da ima samo jednog prijatelja, a 4.2% nema ni jednog prijatelja.

	N	%
Četiri ili više	427	38.6
Dva ili tri	493	44.6
Jednog	140	12.7
Niti jednog	46	4.2
Ukupno	1.106	100.0

Tablica 23.

Koliko imaš stvarno dobrih prijatelja (ne računajući članove obitelji ili rođake) na koje se možeš osloniti kad ti nešto treba?

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	401	36.3
2. Prilično zadovoljan(na)	544	49.2
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	120	10.8
4. Prilično nezadovoljan(na)	31	2.8
5. Jako nezadovoljan(na)	10	0.9
Ukupno	1.106	100.0

Tablica 24.

Koliko si općenito zadovoljan(na) odnosima sa svojim prijateljima?

Prosječna procjena = 1.8

Mladi su, uglavnom, zadovoljni odnosima sa svojim prijateljima (85.5%), ali jedan manji broj njih (14.5%) izražava neutralne stavove ili nezadovoljstvo odnosima s prijateljima. Uzimajući u obzir činjenicu da je u razdoblju mladenaštva potpora prijatelja osobito važna, nije zanemariv podatak da približno 15% učenika ima slabe prijateljske veze i da se osjeća socijalno izoliranim (tablica 24).

Susjedstvo. Za grubu procjenu mreže socijalnih odnosa u najbližem susjedstvu poslužili su nam odgovori na pitanja koliko dobro učenici poznaju svoje susjede i posjećuju li se obitelji međusobno. Samo 2.1% učenika ne zna kako im se zovu susjedi, a ostali procjenjuju da po imenu poznaju u prosjeku desetak obitelji koje žive u neposrednoj blizini. Najbliže susjede ne posjećuje samo 5.9% obitelji učenika, a ostali tvrde da njihove obitelji posjećuju u prosjeku 5 do 6 najbližih susjeda.

Tablica 25.
Kako ocjenjuješ svoje najbliže susjede?

	N	%
Jako su dobri ljudi	275	24.9
Prilično su dobri	486	43.9
Ni dobri, ni loši	260	23.5
Prilično loši	32	2.9
Jako loši	11	1.0
Ne znam, ne mogu ocijeniti	42	3.8
Ukupno	1.106	100.0

Svega 3.9% učenika navodi da imaju loše susjede, a 68.8% drži da su im susjedi prilično dobri ili jako dobri ljudi.

U 68.3% slučajeva najbliži susjedi pretežito su iste narodnosti kao i učenici (32.1% - svi; 36.2% - većina); 15.3% učenika ima podjednak broj susjeda iste i različite narodnosti, a u 10.7% slučajeva susjedi su većinom (8.3%) ili svi (2.4%) druge narodnosti.

Osjećaj (ne)sigurnosti u naselju. Na područjima s najvećim ratnim stradanjima, posljedica kojih je i znatno promijenjen sastav stanovništva, osjećaj (ne)sigurnosti ključni je aspekt kvalitete življenja. Stoga je ispitanicima postavljeno pitanje je li u njihovom naselju sigurno noću šetati. Približno trećina učenika (29.9%) drži da u mjestu gdje žive nije sigurno šetati noću, dok je za preostalih 70.1% njihovo mjesto sigurno.

Na pitanje zbog čega se ne osjećaju sigurnima odgovorilo je 312 učenika (28% cijelog uzorka). Na ovo, kao i na ostala pitanja otvorenog tipa, učenici su ponudili različiti broj odgovora. U sličnim analizama koristan je i podatak o ukupnu broju odgovora, odnosno prosječnu broju odgovora po ispitaniku, jer pruža uvid u to koliko je predmet analize relevantan ispitanicima. Jasno je da će učenici dati veći broj odgovora vezanih uz temu koja im je bliža, važnija i s kojom su bolje upoznati. U ovom su slučaju učenici (N = 312) naveli ukupno 427 razloga svoje nesigurnosti ili 1.37 po ispitaniku.

Odgovori na ovo i slična pitanja otvorenog tipa analizirani su tako da su se najprije odredile kategorije odgovora sličnog sadržaja. Razlozi nesigurnosti svrstani su u 9 skupina odgovora (tablica 26).

Tablica 26.
Razlozi nesigurnosti

---

1. Strah od ljudi druge nacionalnosti

U ovu kategoriju klasificirani su odgovori u kojima se izričito spominje nacionalnost.

Npr., zbog ljudi druge nacionalnosti, zbog Srba koji se vraćaju u pogranično područje, zbog povratnika, zbog osjećaja nacionalne ugroženosti...

2. Strah od nepoznatih ljudi

Npr., nisam sigurna u sve ljude, mnogo novih i nepoznatih ljudi, ljudi koji su se doselili...

3. Strah od psihički poremećenih i socijalno problematičnih ljudi

Npr., alkoholičari, narkomani, manijaci, ljudi željni osvete i mržnje, ljudi koji pate od psihičkih poremećaja kao posljedice rata; ulicama šetaju pijane i naoružane osobe, propalice, buligani...

4. Strah zbog porasta kriminala i opće nesigurnosti u području življenja

Npr., opća nesigurnost zbog rata, ima puno nasilja, kriminal, sa svih strana prijete opasnost - čak i od "milicije", život na granici opasan je zbog krijumčarenja, ima dosta napada na djevojke, prisutno je oružje i droga, tuče i krađe, nasilje i nesigurnost...

5. Strah od životinja koje lutaju

Npr., zbog lisica u parku, psi lutilice i ostale opasne životinje, psi bez vlasnika

6. Strah zbog neobnovljena/razorena naselja

Npr., nema osvijetljenja, mračne ulice, ima puno porušenih kuća, rijetka naseljenost, pustoš...

7. Strah zbog prijetnji i provokacija

Ako su izričito navedene riječi "prijetnja" i "provokacija", npr., *zbog telefonskih provokacija i prijetnji, različite provokacije...*

8. Strah zbog iskustva pretrpljena tjelesnog napada (na učenike ili nekog iz njihove bliže okoline)

Npr., stavljali su mi pištolj na glavu, već su me pokušali napasti, napadnut je netko iz moje bliže okoline...

9. Ostalo (sadržajno specifični odgovori)

Nakon što se ustvrdilo s kojom se čestoćom javljaju odgovori određenog sadržaja, izračunate su relativne frekvencije. U tablici 27 prikazana su dva tipa relativnih frekvencija: "postotak razloga", tj. čestoća odgovora određenog tipa u odnosu na ukupan broj odgovora i "postotak učenika", tj. udio učenika u ukupnom uzorku koji su naveli specifične razloge. U ovom slučaju izračunate su relativne frekvencije na temelju ukupnog broja od 312 učenika koji su odgovorili da se ne osjećaju sigurnima u mjestu svog boravka. Naravno, rang-liste odgovora uvijek su jednake,

bez obzira radi li se o frekvencijama ili relativnim frekvencijama.

Porast kriminala i opće nesigurnosti na području življenja najvažniji je razlog zbog kojeg učenici drže da nije sigurno noću šetati njihovim mjestom (tablica 27). Osjećaju nesigurnosti u ovom slučaju pridonosi strah da je područje gdje ispitanici žive zbog posljedica rata izloženo većem nasilju i anarhiji koja pogoduje pojavi raznih oblika kriminalnih djelatnosti. Ovakve razloge navodi, približno, trećina učenika koja se ne osjeća sigurnima. Njima treba pridodati i strah od psihički poremećenih i socijalno problematičnih ljudi koje spominje približno svaki peti učenik u uzorku. Iako se u ovom slučaju radi o sličnom izvoru nesigurnosti, ovi su odgovori svrstani u zasebnu kategoriju jer odražavaju iskustva učenika s osobama koje oni susreću u svojem mjestu, a ne strah od porasta socijalno-patoloških pojava općenito. Slično tome, nesigurnost zbog mogućih nacionalnih sukoba javlja se onda kada se susreću pripadnici u ratu sukobljenih skupina koji sada žive u istom naselju. Budući da su prijeratne socijalne mreže narušene, ispitanici nerijetko osjećaju nesigurnost i strah od nepoznatih ljudi koji se doseljavaju i dolaze na njihova područja.

Tablica 27.
 Rang-lista razloga osjećaja
 nesigurnosti u mjestu boravka

Rang	Razlozi nesigurnosti	Broj razloga	% razloga	% učenika
1	Porast kriminala i opća nesigurnost na području življenja	100	23.4	32.1
2	Strah od ljudi druge nacionalnosti	73	17.1	23.4
3	Strah od psihički poremećenih i socijalno problematičnih ljudi	68	15.9	21.8
4	Strah zbog neobnovljena/razorena naselja	62	14.5	19.9
5	Strah od nepoznatih ljudi	45	10.5	14.4
6	Prijetnje i provokacije	24	5.6	7.7
7	Strah od životinja lualica	16	3.7	5.1
8	Strah zbog pretrpljena tjelesnog napada (na učenike ili bliske osobe)	8	1.9	2.6
/	Ostalo	31	7.3	9.9
/	Ukupni broj razloga	427	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	312

Svaki peti učenik navodi kao problem neobnovljeno naselje, mračne ulice, rijetko naseljena i zapuštena po-

dručja gdje je nesigurno kretati se noću. Kakvo je ozračje u nekim naseljima govori i podatak da 5.1% ispitanika u uzorku spominje kao izvor nesigurnosti strah od životinja koje su ostale bez vlasnika i lutaju bez nadzora. U manjem broju slučajeva učenici ili njihovi bližnji bili su žrtve napada i provokacija. Najčešći razlog koji učenici spominju, strah od porasta kriminala i opće nesigurnosti u društvu, ne mora biti specifičan samo za područja posebne državne skrbi nego je, vjerojatno, nazočan i među stanovnicima drugih mjesta u Hrvatskoj. Ostali pak razlozi više se odnose na područja gdje učenici žive.

Nasilničko ponašanje. Približno 30% učenika na područjima posebne državne skrbi ne osjeća se toliko sigurnima u svojem mjestu da bi mogli bez nelagode i straha šetati noću. Velik broj boji se porasta različitih oblika nasilna i kriminalna ponašanja. No korisno je znati koliko su blaži ili teži oblici nasilna ponašanja stvarno nazočni među stanovnicima na tim područjima. Naravno, interpretacija podataka moguća je jedino na deskriptivnoj razini jer istraživanje slična tipa nije provedeno i u drugim dijelovima Republike Hrvatske pa nemamo referentnu skupinu na temelju koje bi mogli bolje ocijeniti stvarno stanje na područjima posebne državne skrbi.

	Da		Ne		Bez odg.	
	N	%	N	%	N	%
Krada	137	12.4	892	80.6	77	7.0
Razbijanje ili oštećivanje imovine	100	9.0	913	82.6	93	8.4
Prijetnje oružjem	76	6.9	933	84.3	97	8.8
Fizička agresija s ozljedama	74	6.7	933	84.3	99	9.0
Fizička agresija bez većih ozljeda	122	11.0	890	80.5	94	8.5
Izrugivanje, verbalne prijetnje	366	33.0	679	61.5	61	5.5

Tablica 28.

Jesi li ti ili netko od članova tvoje obitelji u posljednjih godinu dana bio(la) žrtva bilo kakva oblika nasilja?

Učenici su odgovarali na pitanje koliko su često bili žrtve nasilnička i agresivna ponašanja zaokruživanjem jednog od predloženih odgovora (“nikada”, “jedanput”, “dva-tri puta” ili “više od tri puta”). Kako se razni oblici nasilna ponašanja ne pojavljuju često, odgovori ispitanika sažeti su tako da je prikazan broj i postotak učenika koji su izjavili da su, jednom ili više puta, bili žrtve određenih oblika ponašanja (tablica 28). Najčešći su oblici zlostavljanja izrugivanja i verbalne prijetnje, kojima je izvrgnuta trećina (33%) mladih i njima bliskih osoba. To bi, ujedno, mogao biti i najjači izvor anksioznosti i osjećaja nesigurnosti. Međutim, premda znatno manja, čestoća pojavi-

vanja nešto težih oblika nasilna ponašanja ukazuje na to da život na ovim područjima doista nije jako siguran. Približno svaki osmi učenik (ili njemu bliske osobe) bili su u posljednjih godinu dana okradeni (12.4%); svaki deveti učenik ili njemu bliske osobe bili su žrtve fizičke agresije bez većih ozljeda (11%); a u 9% slučajeva došlo je do razbijanja ili oštećivanja imovine. U 7% slučajeva pojavljuju se i najteži oblici nasilja kao što su prijetnje oružjem (6.9%) i fizička agresija s ozljedama (6.7%).

Nasilničko ponašanje u školi. U adolescenata koji su doživjeli ratne traume stručnjaci često u poratnom razdoblju zamjećuju porast agresivna i nasilnička ponašanja. Porast nasilja javlja se ne samo kao psihosocijalna posljedica ratnih trauma i poremećenih obiteljskih odnosa, nego i zbog težih materijalnih i sigurnosnih uvjeta života. U takvim uvjetima uloga škole posebice dolazi do izražaja jer se kroz nju prelamaju sve nedaće svakodnevnog života mladih ljudi. Stoga je korisno znati u kolikoj su mjeri učenici bili izloženi različitim oblicima nasilničkoga ponašanja u školi.

Tablica 29.
 Nasilničko ponašanje u školi

Je li ti se u proteklih godinu dana dogodilo sljedeće:	Da		Ne		Bez odg.	
	N	%	N	%	N	%
Netko ti je prijetio da će te napasti ili ozlijediti	193	17.5	886	80.1	27	2.4
Izbjegavaš neka mjesta u školi ili na putu do škole jer misliš da nisu sigurna	189	17.1	894	80.8	23	2.1
Nosio(la) si u školu barem jedan dan neko hladno oružje (nož ili drugi oštri metalni predmet)	97	8.8	978	88.4	31	2.8
Nosio(la) si u školu neko eksplozivno sredstvo	20	1.8	1.049	94.8	37	3.3
Grupa učenika te ismijavala i vrijeđala	154	13.9	921	83.3	31	2.8
Netko od učenika te namjerno ozlijedio	49	4.4	1.023	92.5	34	3.1
Netko od učenika namjerno je razbio ili ošteti tvoje stvari	51	4.6	1.023	92.5	32	2.9
Unutar škole nešto su ti ukrali	141	12.7	933	84.4	32	2.9

U tablici 29 navodi se postotni udio učenika koji su izjavili da su tijekom godine dana (prije provođenja ispitivanja) doživjeli određena neugodna iskustva u školi. Približno svaki šesti učenik doživio je prijetnje da će biti napadnut (17.5%), a isto ih toliko izbjegava određena mjesta u školi ili na putu do škole jer drže da nisu sigurna

(17.1%). Ismijavanje i vrijeđanje (13.9%) i krađe (12.7%) također su nešto češći oblici neprimjerna ponašanja. Zabrinjava i činjenica da je 8.8% učenika nosilo barem jednom u školu neko hladno oružje.

Na pitanje ima li u školi učeničkih bandi koje zlostavljaju ostale učenike, 19.7% učenika odgovorilo je potvrdno. Koliko je stvarno nasilje rašireno u školama na području posebne državne skrbi ne možemo sa sigurnošću ustvrditi samo na temelju odgovora na ova pitanja; a nemamo ni podatke o dimenzijama takva ponašanja u školama na ostalim područjima Hrvatske. Međutim, podaci indiciraju da bi valjalo što prije planirati aktivnosti za suzbijanje neprimjerna i problematična ponašanja među učenicima.

Pristupačnost najvažnijih usluga. Za kvalitetan život na određenu području važna je pristupačnost osnovnih usluga i službi naobrazbe, zdravstva, brige za djecu, opskrbe, kulture i komunikacija.

Postoji li u mjestu u kojem živiš:	Da (%)	Ne (%)	Bez odg. (%)
Osnovna škola	89.9	9.6	0.5
Srednja škola	53.5	41.3	5.2
Dječji vrtić	71.6	24.7	3.7
Ljekarna	63.7	32.1	4.2
Zdravstvena ambulanta	80.7	17.5	1.8
Poštanski ured	81.6	16.8	1.6
Javna knjižnica	52.7	40.5	6.8
Autobusno ili željezničko stajalište	90.3	7.8	1.9
Telefonska govornica	93.9	4.5	1.6
Tržnica ili dućan mješovitom robom	93.6	5.6	0.8

Tablica 30.

Pristupačnost osnovnih usluga i službi u mjestu stanovanja

Budući da, približno, polovica ispitanika ne stanuje u gradskim naseljima, a uz to se radi i o naseljima koja su pretrpjela velike ratne štete, logično je za očekivati da neće svima biti pristupačne određene službe nužne za normalno funkcioniranje života u nekoj zajednici, kao što su srednje škole, javne knjižnice, ljekarne i dječji vrtići. Približno svaki šesti učenik stanuje u naselju gdje nema zdravstvene ambulante, a svaki deseti u mjestu gdje nema osnovne škole, što ukazuje i na nižu razinu kvalitete života. Budući da se, vjerojatno, radi o slabije naseljenim mjestima, moguće je da u dogledno vrijeme uvođenje takvih usluga neće biti razvojni prioritet. Međutim, određen broj mladih ljudi živi u naseljima koja su izložena pravoj soci-

jalnoj izolaciji jer im nisu dostupne osnovne usluge opskrbe i komunikacija. Tako svaki šesti učenik (16.8%) stanuje u naselju gdje nema poštanskog ureda, a 5–8% učenika živi u mjestima koja nisu prometno ili telefonski povezana s ostalim naseljima ili pak nemaju ni osnovnu trgovinu mješovitom robom.

Glavne teškoće. Da bi ustvrdili koji su najvažniji problemi s kojima se mladi ljudi i njihove obitelji suočavaju tijekom svakodnevnog života u njihovome mjestu, ispitanicima je ponuđen iscrpan popis mogućih problema uz uputu da označe samo one koje drže najvažnijima. Među ponuđenim je problemima i skupina onih koji se spominju u istraživanjima prognanika i povratnika, kao i oni svojstveni populaciji mladih ljudi.

Tablica 31.
 Koliko ste ti osobno ili članovi
 tvoje obitelji suočeni s
 pojedinim od ovih problema
 na području na kojem živite?
 Označi najvažnije probleme.

Rang	Problemi	N	% učenika
1	Pomanjkanje radnih mjesta, posla	908	82.1
2	Nedostatak zabavnih sadržaja	899	81.3
3	Slabe mogućnosti zapošljavanja i otvaranja novih radnih mjesta	870	78.7
4	Neodgovarajući životni uvjeti za mlade	823	74.4
5	Nedostatak rekreacijskih objekata ili sadržaja	731	66.1
6	Nedovoljno uvažavanje problema mladih	688	62.2
7	Nedostatak kulturnih sadržaja	613	55.4
8	Neuređen okoliš u kojem živim	526	47.6
9	Nedostatak odgovarajućih obrazovnih ustanova	471	42.6
10	Nedostatak novca, siromaštvo	455	41.1
11	Nedovoljna obnova stambenih objekata	454	41.0
12	Nedovoljno razumijevanje lokalnih potreba i problema od strane republičkih vlasti	442	40.0
13	Nedovoljna obnova gospodarskih objekata	435	39.3
14	Slaba organizacija lokalnih vlasti	431	39.0
15	Nedovoljna zastupljenost problema mladih u sredstvima informiranja	408	36.9
16	Ugrožena osobna sigurnost (opasnost od mina, oružja)	403	36.4
17	Problemi s mještanima druge narodnosti	402	36.3
18	Loše trgovinske usluge (opremljenost i raznovrsnost trgovina)	280	25.3
19	Nepristupačnost područja, slaba prometna povezanost	278	25.1
20	Slaba informiranost o oblicima pomoći koja se pruža povratnicima	210	19.0
21	Zdravstveni problemi	199	18.0
22	Nepovoljne stambene prilike	194	17.5
23	Slabe poštanske usluge	123	11.1
24	Poremećeni odnosi u obitelji	121	10.9
25	Slab školski uspjeh	115	10.4
26	Loši odnosi sa susjedima	114	10.3
27	Loši odnosi s vršnjacima u školi	68	6.1
/	Bez odgovora	12	1.1

Premda je anketiranim dana uputa da na popisu problema označe samo one najvažnije, velik broj učenika navodi cijele liste. Postotni udio učenika koji navode pojedine teškoće toliko je velik da ukazuje, između ostalog, i na opće nezadovoljstvo životnim uvjetima (tablica 31). Pokraj nezaposlenosti i pomanjkanja perspektive, tj. slabih mogućnosti otvaranja novih radnih mjesta (koje navodi približno 80% učenika), najviše se spominju problemi koji nisu nužno svezani sa slabom gospodarskom situacijom nego s interesima svojstvenim mladim ljudima. Problemi su rangirani s obzirom na udio učenika koji ih navode: nedostatak zabavnih sadržaja (81.3%); neodgovarajući životni uvjeti za mlade (74.4%); nedostatak rekreacijskih objekata ili sadržaja (66.1%); nedovoljno uvažavanje problema mladih (62.2%) i nedostatak kulturnih sadržaja (55.4%). Važno je zamijetiti da se mladi ljudi osjećaju zapostavljenima ne samo zbog slabe ponude sadržaja za mlade, već i zbog toga što ne mogu utjecati na rješavanje svojih problema jer se njihovo mišljenje dovoljno ne uvažava. Ovi problemi najviše brinu mlade ljude; ostali su problemi specifični za prognaničke i povratničke skupine stanovništva općenito. Probleme takvog tipa navodi 36–48% učenika, a odnose se na siromaštvo, nedovoljnu obnovu stambenih i gospodarskih objekata, nedostatak razumijevanja za lokalne potrebe, ugroženu osobnu sigurnost i probleme s mještanima druge narodnosti. Četvrtina ispitanih navodi da se svakodnevno suočavaju s problemima slabe opskrbe i slabe prometne povezanosti. (I u razdiobi ovih odgovora može se vidjeti da su ispitanici relativno zadovoljni uvjetima stanovanja. Nepovoljne stambene prilike navodi svega 17.5% učenika.) Problemi vezani uz obnovu više se odnose na razinu kvalitete života u samom naselju i kvalitetu infrastrukturnih sadržaja. Problemi koji upućuju na uobičajene brige mladih ljudi kao što su zdravstveni problemi, poremećeni odnosi u obitelji i s vršnjacima te slab školski uspjeh pri dnu su hijerarhije. To ne znači da su oni nazočni u malom broju nego im se, u kontekstu niza egzistencijalnih problema, pridaje manja važnost. I ovaj podatak posredno ukazuje na to koliko je kvaliteta života ove generacije mladih ljudi niža u usporedbi s mladima koji nisu doživjeli ratna stradanja.

Opća privlačnost naselja. Više od polovice učenika (57.7%) ocjenjuje da njihovo naselje nije privlačno za život mladih (tablica 32).

Pri tome, četvrtina ispitanih ocjenjuje svoje mjesto potpuno neprivlačnim. Za usporedbu, nešto manje od četvrtine ispitanih (23.8%) pozitivno ocjenjuje svoje mjesto,

Tablica 32.
 Koliko je mjesto u kojem živiš mladima privlačno za život?

	N	%
Vrlo privlačno	42	3.8
Uglavnom privlačno	221	20.0
Uglavnom neprivlačno	360	32.5
Sasvim neprivlačno	279	25.2
Ne mogu ocijeniti	204	18.5
Ukupno	1.106	100.0

a među njima je svega 3.8% ispitanika koji smatraju svoje mjesto vrlo privlačnim za mlade.

Tablica 33.
 Prijedlozi za poboljšanje kvalitete života mladih u mjestu stanovanja

Na pitanje što bi trebalo učiniti da njihovo mjesto bude mladima privlačnije za život, odgovorila su 1.024 učenika ili 93% cijelog uzorka. Oni, pritom, nude više prijedloga, tj. ukupno 1.744 ili 1.7 po ispitaniku (tablica 33). Velik broj prijedloga poboljšanja kvalitete života u njihovome mjestu pokazuje da je mladima ova tema jako važna.

Rang	Prijedlozi	Broj	% mladih
1	Napraviti više okupljališta gdje bi se mladi mogli susretati i zabavljati (<i>centar za mlade, općenito više sadržaja, mjesta za druženje, izlaske...</i>)	367	33.2
2	Otvoriti diskoteku	243	22.0
3	Obogatiti ponudu kulturnih sadržaja i društvenih aktivnosti za mlade (<i>kina, kazališta, koncerti, savjetovališta, razni tečajevi, radne akcije...</i>)	231	20.9
4	Otvoriti više kafića	190	17.2
5	Više sportskih objekata i događaja (<i>bazeni, fitness klub, sportske aktivnosti...</i>)	180	16.3
6	Urediti mjesto i povećati opću opremljenost naselja (<i>čišćenje i uređenje mjesta, parkovi, škole, knjižnice, ambulante, prijevoz, trgovine...</i>)	175	15.8
7	Podići materijalni standard (<i>bolja ekonomska situacija, omogućiti zaposlenost, veći standard...</i>)	116	10.5
8	Poboljšati nematerijalnu kvalitetu života, društvene odnose (<i>smanjiti mržnju, poticati ljubav, povećati efikasnost policije, osjećaj sigurnosti...</i>)	97	8.8
9	Demografska obnova mjesta (<i>zadržati, vratiti ili naseliti mlade, dovesti više ljudi u mjesto...</i>)	36	3.2
/	Ostalo (nekategorizirani odgovori)	109	9.9
	Ukupno prijedloga	1.744	/
	Bez odgovora		7.4
	Broj učenika		1.106

Prijedlozi mladih čime poboljšati kvalitetu života u skladu su s prije iznesenom razdiobom najvažnijih problema s kojima se suočavaju u mjestu stanovanja. Najviše se prijedloga odnosi na poboljšanje uređaja i opreme za slo-

bodno vrijeme. Trećina ispitanika predlaže da se u njihovome mjestu otvore adekvatni prostori gdje bi se mladi mogli družiti i okupljati. Uz potrebu za bilo kakvim okupljalištem, ističu se i specifični prijedlozi kakvi su otvaranje diskoteke (22% mladih) ili kafića (17.2%). Na nekim područjima kafići se preferiraju jer ih ima jako malo ili ih uopće nema, a oni su često jedini zatvoreni prostori gdje se mladi okupljaju. Iako je na nekim područjima otvoreno više kafića, oni, naravno, ne mogu zadovoljiti potrebe mladih za kvalitetnim provođenjem slobodnog vremena. Zato 20.9% ispitanika predlaže razne načine kojima bi se obogatila ponuda kulturnih sadržaja i društvenih aktivnosti za mlade, a 16.3% traži bolje uvjete za bavljenje sportom i rekreacijom. Iz tablice 33 vidljivo je da se među devet kategorija odgovora pet najčešćih odnosi na poboljšanje kvalitete provođenja slobodnog vremena.

Prijedlozi većih ulaganja u materijalne uvjete života u naselju i u poboljšanje općeg standarda življenja javljaju se nešto rjeđe; to ukazuje da mladi ljudi ne prihvaćaju najčešće spominjane stereotipe kao jedini način rješavanja njihovih problema. Misli se na rašireno shvaćanje da se ništa ne može učiniti jer "nema novca", a koje često odražava slabu motiviranost i nedovoljan angažman u uklanjanju teškoća mladih.

Jedan dio mladih ljudi ističe da bi njihovo mjesto bilo privlačnije kad bi se poboljšali odnosi među ljudima i osjećaj sigurnosti, dakle uvjeti koji se odnose na nematerijalnu kvalitetu života. Manji dio mladih živi na slabo naseljenim područjima ili na područjima gdje je pretežito starije stanovništvo, pa se među njihovim prijedlozima nazire i želja da se potakne demografska obnova mjesta.

Ocjena zadovoljstva životom u mjestu stanovanja i namjere odlaska. Premda samo 23.8% učenika ocjenjuje svoje mjesto stanovanja privlačnim za život mladih, polovica (48.9%) navodi da je zadovoljna što živi u svome mjestu, a 22.2 % ih je nezadovoljno. Ostalih 28.9% imaju uglavnom neutralan stav (tablica 34).

	N	%
1. Jako zadovoljan(na)	175	15.7
2. Prilično zadovoljan(na)	367	33.2
3. Niti zadovoljan(na), niti nezadovoljan(na)	319	28.9
4. Prilično nezadovoljan(na)	180	16.3
5. Jako nezadovoljan(na)	65	5.9
Ukupno	1106	100.0

Prosječna procjena = 2.6

Tablica 34.
 Koliko si zadovoljan(na) što živiš u svome mjestu?

Udio mladih koji su zadovoljni životom u svome mjestu nije velik, ali relativno mali broj krajnje nezadovoljnih pokazuje da emocionalan odnos tj. stav mladih prema svome mjestu nije krajnje negativistički te da oni, vjerojatno, realno ocjenjuju nedostatke života u svom kraju.

Svega nešto više od polovice ispitanika sigurno je da bi željelo ostati u mjestu sadašnjeg boravka. Više od trećine mladih (37.5%) željelo bi se preseliti u koje drugo mjesto u Republici Hrvatskoj, i to 25.7% u drugu regiju, a 11.8% u veće središte u istoj regiji (tablica 35).

Tablica 35.
Želiš li i ubuduće živjeti u sadašnjemu mjestu ili bi se radije preselio(la) u neko drugo mjesto u Hrvatskoj?

	N	%
Ostao(la) bih u svome mjestu	644	58.2
Preselio(la) bih se u neko drugo mjesto u istoj regiji	130	11.8
Preselio(la) bih se u neku drugu regiju u Hrvatskoj	284	25.7
Bez odgovora	48	4.3
Ukupno	1.106	100.0

U odgovoru na ovo pitanje učenici su spominjali u koje bi se mjesto željeli preseliti. Od 130 učenika koji bi se preselili u neko drugo mjesto u istoj regiji većina (82%) navodi grad koji je središte njihove županije ili drugi obližnji grad, npr., Osijek (28 učenika), Zadar (19 učenika), Split (10 učenika), Sisak (8 učenika), Beli Manastir (7 učenika), Šibenik (5 učenika) itd.

Učenici koji bi se preselili u drugu regiju u Hrvatskoj (N = 284) najčešće preferiraju Zagreb (34%), zatim južnu Hrvatsku (19% - "Dalmacija, Split, Zadar, Dubrovnik" i sl.), Istru i Kvarner (19% - "Istra, Primorje, Rijeka" i sl.) i Slavoniju (7% - "Slavonija, Osječko-baranjska županija" i sl.). Mlade najčešće privlači život u Zagrebu koji, po njihovoj ocjeni, nudi najviše mogućnosti za bolji život. Mnogima je privlačan i život na moru (ne treba zaboraviti da je dio učenika tijekom ratnih godina boravio u progonstvu u gradovima uz more). Dio mladih (12%) koji bi preselio u drugu regiju želio bi preseliti bilo gdje ("ne znam, bilo gdje"), samo da napusti svoje mjesto. Analizom odgovora po pojedinim županijama, zamjećuje se da je udio mladih koji bi željeli preseliti u drugu regiju u Hrvatskoj najveći u Ličko-senjskoj županiji (60.6%); ona obuhvaća najmanje razvijena i najslabije naseljena područja posebne državne skrbi.

Učenici koji ne bi željeli ostati u svome mjestu odgovarali su i na pitanje koji je glavni razlog njihovog odlaska u drugo mjesto u Republici Hrvatskoj. U odgovorima iz-

nijeli su 704 razloga (1.7 po ispitaniku), razvrstana u osam sadržajnih kategorija (tablica 36). Čak polovica učenika (49.3%) koja bi željela napustiti svoje mjesto, otišla bi zbog toga što ih druga mjesta privlače svojom nematerijalnom kvalitetom života, tj. ugodnijim životnim okolišem i bogatijim sadržajima. Približno isto toliko učenika kao važne razloge mogućeg odlaska spominje bolje mogućnosti zapošljavanja (30.2%) i veći materijalni standard općenito (19.3%). Motivacija za odlazak često je uvjetovana i određenim nezadovoljstvom životnim uvjetima u svome mjestu, što navodi približno četvrtina učenika. Odlazak u veće mjesto važan je i u slučaju kada se učenici odlučuju za kvalitetnije školovanje, a dio ispitanih želio bi se vratiti u zavičajno mjesto kamo još nije moguć povratak.

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

Tablica 36.

Razlozi mogućeg odlaska u drugo mjesto u Hrvatskoj

Rang	Razlozi odlaska	Broj	% razl.	% uč.
1	Zbog nematerijalne kvalitete života (<i>više kulturnih sadržaja, civilizacije, privlačnost urbane sredine, sviđa im se mjesto, more, priroda, mentalitet ljudi...</i>)	204	29.0	49.3
2	Zbog zaposlenja (<i>lakše zaposlenje, bolje plaće ...</i>)	125	17.8	30.2
3	Zbog nedostataka mjesta u kojem živi (<i>nesigurnost, siromaštvo, razrušenost, dosada...</i>)	107	15.2	25.8
4	Zbog boljeg materijalnog standarda (<i>razvijenije područje</i>)	80	11.4	19.3
5	Zbog školovanja (<i>bolji uvjeti školovanja</i>)	72	10.2	17.4
6	Zbog povratka u rodno mjesto ili mjesto u kojem je prije živio (<i>tamo sam rođen, tamo sam bliže rodbini...</i>)	50	7.1	12.1
7	Zbog osjećaja nacionalne ugroženosti (<i>ako se izričito spominje nacionalnost, kao "zbog nacionalnosti"...</i>)	18	2.6	4.3
8	Osobni razlozi (<i>zbog djevojke/mladića, zdravlja...</i>)	15	2.1	3.6
/	Ostalo (<i>nekategorizirani odgovori</i>)	33	4.7	8.0
/	Ukupno razloga	704	100.0	/
/	Broj učenika	/	/	414

Razlozi zbog kojih bi se mladi ljudi mogli odlučiti na odlazak ukazuju na to kako bi trebalo djelovati da im život u sadašnjemu mjestu boravka bude kvalitetniji. Oživljavanje gospodarstva, povećanje broja radnih mjesta i životnog standarda općenito, nužni su preduvjeti da se područja posebne državne skrbi revitaliziraju i postanu privlačna mladim ljudima. Međutim, valja imati na umu da je njima jako važna i nematerijalna kakvoća života. To je razina gdje je moguće hitno djelovati, bez većih materijalnih ulaganja, ne čekajući na ozbiljenje mogućnosti bržega gospodarskog razvoja područja.

Život u različitim gradovima. U ovom istraživanju, podsjećamo, učenici su anketirani u svojim školama u četrnaest gradskih naselja na područjima posebne državne skrbi. Od tih naselja, dvanaest su sjedišta lokalnih jedinica – gradova, jedno je sjedište lokalne jedinice – općine (Topusko), a jedno je sjedište županije (Vukovar). Budući da je u anketi registrirano mjesto stalnog boravka ispitanika, izdvojili smo iz ukupnog uzorka samo one učenike koji pohađaju školu i stanuju u istom naselju. To nam je omogućilo grubu usporedbu zadovoljstva životom u pojedinim naseljima.

U tablici 37 navedene su prosječne procjene zadovoljstva životom u mjestu boravka na skali od pet stupnjeva. Stupnjevi znače sljedeće: *1 - jako zadovoljan, 2 - zadovoljan, 3 - ni zadovoljan ni nezadovoljan, 4 - prilično nezadovoljan, 5 - jako nezadovoljan.*

Mladi su Slunjani najzadovoljniji što žive u svome mjestu, a njihove su procjene najbliže opisnoj ocjeni “zadovoljan”. Slunj je, za razliku od ostalih naselja, zbog dobrog položaja i prometne povezanosti “priklučen” na razvijenija središta (Karlovac, Zagreb). I opisi učenika iz Slunja (dobiveni u kvalitativnom dijelu istraživanja) pokazuju da oni svoje mjesto uglavnom smatraju lijepim i ugodnim za život.

Najmanje su zadovoljni životom u svome mjestu mladi iz Korenice, Knina i Obrovca. Njihove su prosječne procjene uglavnom u zoni rezigniranosti (ni zadovoljan, ni nezadovoljan) i naginju nezadovoljstvu. Istraživanjem je

Tablica 37.
Ocjene zadovoljstva životom u različitim naseljima

Naselje	Broj ispitanika	Prosječna procjena
Slunj	12	1.92
Hrvatska Kostajnica	8	2.50
Drniš	22	2.55
Pakrac	55	2.56
Ilok	25	2.72
Petrinja	61	2.74
Glina	39	2.79
Topusko	6	2.83
Benkovac	23	2.83
Beli Manastir	53	2.85
Vukovar	132	2.89
Obrovac	11	3.09
Knin	102	3.13
Korenica	15	3.33

obuhvaćen mali broj učenika iz Ličko-senjske županije jer je u tom području i inače malo učenika završnih razreda srednje škole. Ali, već same procjene zadovoljstva učenika koji pohađaju školu i žive u Korenici (N = 15) ukazuju na to da bi bilo potrebno provesti detaljnije istraživanje veće skupine mladih na području županije. I prosječna procjena cijelog uzorka učenika koji pohađaju školu u Korenici ukazuje također na nezadovoljstvo (N = 33, prosječna procjena = 3.24). Učenici u Obrovcu manje su zadovoljni životom u svome mjestu jer imaju, općenito, malo sadržaja potrebnih za kvalitetan život. Knin je najveće središte na području posebne državne skrbi u južnoj Hrvatskoj i grad s puno mladog stanovništva. Stoga njihovo nezadovoljstvo zaslužuje posebnu pozornost.

Među ostalim naseljima može se izdvojiti skupina s prosječnim procjenama između “zadovoljan” i “ni zadovoljan, ni nezadovoljan” (Hrvatska Kostajnica, Drniš, Pakrac), te skupina s pretežnom neutralnom ocjenom (Ilok, Petrinja, Glina, Topusko, Benkovac, Beli Manastir i Vukovar).

Kvaliteta života u pet gradova. Gradovi gdje je ispitan nešto veći broj učenika koji tamo stanuju, uspoređeni su i s obzirom na neka druga obilježja. U tablici 38 prikazan je postotni udio ispitanika koji svoj grad drže privlačnim ili vrlo privlačnim za život mladih te postotni udio ispitanika koji navode da je noću sigurno šetati njihovim gradom. U pretposljednem stupcu prikazan je postotak ispitanika koji su naveli da bi radije preselili u drugo mjesto u Republici Hrvatskoj a u posljednjem postotak onih koji bi preselili u inozemstvo.

Naselje	Mjesto privlačno za mlade (% odg.)	Mjesto sigurno noću (% odg.)	Preselili bi u drugo mjesto u RH (% odg.)	Preselili bi zbog posla/škole u inozemstvo (% odg.)
Pakrac (N = 55)	29.4	80.0	49.1	52.7
Petrinja (N = 61)	27.9	52.5	47.5	47.5
Beli Manastir (N = 53)	15.1	34.0	45.3	50.9
Vukovar (N = 132)	17.5	38.6	10.6	67.4
Knin (N = 102)	12.7	59.2	64.1	45.6

Tablica 38.
 Obilježja kvalitete života u Pakracu, Petrinji, Belom Manastiru, Vukovaru i Kninu

Život je, općenito rečeno, nešto lakši mladima u Požeško-slavonskoj županiji (Pakrac) i Sisačko-moslavačkoj županiji (Petrinja), dok učenici iz Knina, Belog Manastira i Vukovara svoje mjesto smatraju najmanje privlačnim za

život mladih. Njihovi odgovori u skladu su i s navedenim procjenama zadovoljstva. Specifično je za mlade iz Vukovara i Belog Manastira da svoje mjesto procjenjuju manje sigurnim, što je velikim dijelom uvjetovano izjavama učenika srpske narodnosti da se osjećaju nesigurnijima nakon reintegracije područja. Unatoč tome, velika većina učenika iz Vukovara radije bi ostala u gradu i ne želi živjeti u drugome mjestu u Republici Hrvatskoj. Odgovori ostalih učenika iz Osječko-baranjske županije na ovo pitanje više su u skladu s odgovorima učenika u drugim gradovima. Učenici iz Vukovara manje su izbivali iz grada tijekom ratnih godina te je razložno vjerovati i da su više vezani za svoj grad. Međutim, njihovi odgovori pokazuju i da bi znatan dio učenika, kad bi imao prilike, potražio bolju budućnost izvan Republike Hrvatske. U Vukovaru su, podsjećamo, učenici srpske narodnosti većina. Navedeni podaci ukazuju na to da se oni na tom području osjećaju zaštićenijima i ne vide svoju perspektivu drugdje u Hrvatskoj.

Svi učenici opredjeljuju se na temelju procjena gdje bi imali više izgleda u budućnosti, uzimajući u obzir tešku socijalnu situaciju na područjima posebne državne skrbi. Njihova želja za odlaskom u drugu zemlju temelji se više na maštanju o boljoj budućnosti nego li na poznavanju stvarnog stanja stvari i uvjeta života u drugim državama. Stoga nam se, kada se radi o područjima od posebne državne skrbi, puno indikativnijim čine odgovori na pitanje bi li željeli preseliti u drugo mjesto ili regiju u Hrvatskoj. Kao poseban slučaj pojavljuje se u ovom okviru grad Knin.

I procjene zadovoljstva životom u svome mjestu i ostali indikatori kvalitete življenja pokazuju da su od svih učenika koji žive u većim gradovima na području posebne državne skrbi najnezadovoljniji upravo učenici iz Knina. Premda je to po veličini srednji grad i, što je jako važno, grad s puno mladih ljudi za razliku od mnogih naselja na područjima posebne državne skrbi, gotovo dvije trećine mladih Kninjana radije bi živjelo drugdje u Republici Hrvatskoj.

Kvaliteta života mladih u Vukovaru i Kninu. Vukovar i Knin najveća su središta u različitim regijama, imaju najveći broj učenika i najbolje su reprezentirani u ovom uzorku. Uz to, oba grada imaju posebnu važnost za građane Hrvatske, a trenutačni je narodnosni sastav u njima takav da su u jednom gradu većina učenici srpske (Vukovar), a u drugom učenici hrvatske narodnosti (Knin). Oba su grada slična po tome što im se struktura stanovništva znatno razlikuje od one kakva je bila prije rata.

Da bi mogli bolje usporediti kvalitetu života mladih u Kninu i Vukovaru, pobliže smo analizirali neka socio-demografska obilježja dva uzorka učenika.

a) *Knin*. Iz uzorka učenika anketiranih u srednjim školama u Kninu izdvojen je poduzorak od 102 učenika kojima je Knin ujedno i mjesto stalnog boravka. Po narodnosnom sastavu učenika, Hrvata je 91.3%, a Srba 7.8%. Iz odgovora na druga pitanja u anketi može se donekle steći uvid u to što se s učenicima zbivalo posljednjih godina. Teškoće življenja u mjestu najbolje opisuju učenici u svojim esejima (što je vidljivo u drugom dijelu knjige).

Na pitanje u kojoj su državi proveli najveći dio svog života učenici su odgovorili kako slijedi: u Hrvatskoj 58.3%, Bosni i Hercegovini 35.9%, Jugoslaviji, tj. Srbiji 2.9% i drugdje 2.9%. Dakle, u Kninu je znatan broj učenika Hrvata iz Bosne i Hercegovine koji su na posebno teškom položaju jer im je zapriječen povratak u zavičaj. I odgovori na pitanje o tipu naselja u kojem su učenici najduže živjeli ukazuju na povećanu imigraciju u grad: 34% ih je živjelo u većem gradu, 40.8% u manjem gradu i 24.3% na selu. Dakle, jedan broj učenika mogao bi imati poteškoća i zbog prilagodbe na život u manjem ili većem naselju od onoga gdje je prije boravio.

Odgovori na pitanja o ratnim iskustvima najbolje ukazuju na svu zamršenost položaja mladih u Kninu: 24.3% učenika koji sada žive u Kninu navode da nisu bili nikada prognani; 20.4% ih se vratilo u svoje mjesto, a 54.4% doselilo je u Knin. Učenici koji su bili u progonoštvu ili izbjeglištvu (N = 77) u prosjeku su 4 godine boravili negdje drugdje. U različitim mjestima u Hrvatskoj bilo ih je 66.2%. Iako su bili u istoj državi, oni su duže vrijeme boravili u različitim tipovima naselja i na zemljopisnim područjima i tako stekli brojna iskustva na temelju kojih procjenjuju svoj sadašnji život. Približno svaki deseti učenik bio je u inozemstvu. Među njima, najviše ih je bilo u Njemačkoj (11.7%) ili u Bosni i Hercegovini (11.7%). U Srbiji je boravilo 3.9% učenika. U Kninu je tijekom rata boravilo 5.2% učenika koji su se doselili na tada okupirano područje. Svi su oni sada zajedno, u jednome manjem gradu i u istim školskim klupama. Koliko njihova dugogodišnja prognanička i prijeratna iskustva djeluju na njihove sadašnje odnose i zadovoljstvo životom u Kninu možemo samo nagađati.

b) *Vukovar*. U Vukovaru poduzorak sačinjavaju 132 učenika završnih razreda srednjih škola koji tu i stanuju. Kao i u Kninu, u gradu žive pretežito učenici jedne narodnosti (87.9% Srba, 3% Hrvata, 7.6% ostalih narodnosti, među kojima je najviše Mađara, a 1.5% nije odgovorilo na

ovo pitanje). Najveći dio života učenici su proveli u Republici Hrvatskoj (90.2%), 3% u Srbiji, 1.5% u Bosni i Hercegovini i 5.3% negdje drugdje. Tijekom rata 13.6% učenika nije bilo u izbjeglištvu, 65.9% navodi da su se vratili u svoj grad, a 19.7% nije se vratilo u mjesto u kojem su boravili prije rata, nego su doselili u Vukovar. Najveći dio života učenici su proveli u manjem (83.3%) ili većem gradu (12.9%), a 2.3% na selu. Učenici koji su boravili u izbjeglištvu (N = 113) izbjivali su iz svog mjesta u prosjeku godinu i pol; 72% ih je bilo izbjeglo u Jugoslaviju (70.2% u Srbiju i 1.8% u Crnu Goru), 7% u dijelove Bosne i Hercegovine koji su bili pod srpskom okupacijom, 14.4% u dijelove Hrvatske koje su okupirali odmetnuti Srbi, a 0.9% drugdje u inozemstvo. Ukratko, struktura je ovog uzorka kompaktnija. Najvećim dijelom u Vukovaru su učenici srpske narodnosti koji su velik dio života proveli u tom gradu i koji su samo na kraće vrijeme napustili grad u koji su se, nakon što je okupiran, vratili.

Odgovori na pitanje o problemima s kojima se suočavaju učenici iz Knina (N = 102) i Vukovara (N = 132) te njihove obitelji, statistički se značajno razlikuju. Mladi Kninjani češće se žale na loše odnose s vršnjacima ($\chi^2 = 5.57$, $p < .05$), nedovoljno uvažavanje problema mladih ($\chi^2 = 4.81$, $p < .05$), loše trgovinske usluge ($\chi^2 = 14.81$, $p < .01$), slabu informiranost o oblicima pomoći koja se pruža povratnicima ($\chi^2 = 17.53$, $p < .01$), nedostatak radnih mjesta ($\chi^2 = 4.18$, $p < .05$), slabu organizaciju lokalnih vlasti ($\chi^2 = 4.33$, $p < .05$) i nedovoljnu obnovu gospodarskih objekata ($\chi^2 = 4.91$, $p < .05$). Mladi Vukovarci češće navode kao problem ugroženu osobnu sigurnost ($\chi^2 = 21.47$, $p < .01$), nepovoljne stambene prilike ($\chi^2 = 9.12$, $p < .01$) i nedovoljnu obnovu stambenih objekata ($\chi^2 = 8.63$, $p < .01$) te nedostatak rekreacijskih sadržaja ($\chi^2 = 6.95$, $p < .01$).

Kratak prikaz socio-demografskih obilježja pokazuje dijametralno suprotne razlike u narodnosnoj strukturi učenika. Međutim, razlike u dosadašnjim iskustvima učenika čine nam se važnijima za objašnjenje rezultata. Za razliku od njihovih vršnjaka iz Vukovara koji je tijekom rata potpuno razoren, znatan broj kninskih učenika ističe probleme vezane uz neadekvatne uvjete u naselju. Podatak ukazuje na to koliko je važno, u kontekstu ostalih činjenica, uzeti u obzir i iskustvo učenika. Dok je struktura uzorka vukovarskih učenika kompaktnija, u kninskom uzorku nalazimo znatno više učenika doseljenih iz raznih krajeva, učenika koji su duže bili u progonstvu, i često na područjima izloženim ratnim opasnostima. Mnogi od njih vjerojatno se ni u godini anketiranja (1999.) nisu mogli

vratiti u zavičaj (Hrvati iz BiH). U odnosu na druge građane Hrvatske, oni su puno više propatili u ratu te su, vjerojatno, imali i veća očekivanja nadajući se da će im njihova država to nadoknaditi kada se vrate na svoja područja. Pokraj velikih gospodarskih i socijalnih problema u državi, nisu mogla biti ispunjena sva njihova očekivanja, iako se neprestano ulagalo u materijalnu obnovu ratom opustošenih krajeva. Zato se u mladim Kninjana primjećuje (opće) nezadovoljstvo koje se proteže na različita područja života. Njihovo razočaranje velikim dijelom proizlazi iz osjećaja napuštenosti, osjećaja da su zaboravljeni i da njihovi problemi više nisu u žarištu pozornosti hrvatske javnosti. Oni imaju osjećaj da je pravi život negdje drugdje u Hrvatskoj; a kako nisu imali ni sretno djetinjstvo ni sretnu mladost, njihovo je strpljenje pri kraju. U takvim uvjetima, koji pogoduju različitim frustracijama, među mladima različitih kulturnih navika i iskustava (npr., starosjeditelji i doseljenici) predvidljivo opada i snošljivost.

Učenicima u Vukovaru ugrožena osobna sigurnost važniji je problem nego li učenicima u Kninu, štoviše, važniji je od svih ostalih životnih teškoća u razrušenom gradu. Mladi su Vukovarci samo kratko vrijeme boravili u izbjeglištvu, i to u Jugoslaviji ili na područjima koje je ona okupirala, a ratne su godine najvećim dijelom proveli u Vukovaru. Budući da su veći dio svog života bili izloženi propagandi paradržave koja je protiv Hrvatske vodila rat, može se pretpostaviti da dio učenika dolazi iz obitelji koje nisu prihvatile reintegraciju područja u Republiku Hrvatsku, nego su je doživjeli kao vlastiti poraz. Mogućnost da se Hrvati počnu vraćati u svoj grad oni su shvatili kao opasnost za vlastitu egzistenciju. Uz to, velik dio planova u vezi s vlastitom budućnošću i kakvoćom rodbinskih i prijateljskih veza bio je tijesno povezan sa susjednom državom, Jugoslavijom. U vrijeme provođenja ovog ispitivanja (1999.), NATO je bio započeo napad na Jugoslaviju što je, kako su i sami navodili, učenike srpske narodnosti jako zabrinjavalo. Bivša država koja je za njih bila utočište sada više ne pruža nikakvu perspektivu, a sadašnju državu Hrvatsku prihvaćaju velikim dijelom na deklarativnoj razini, ali ne i stvarno. Zbog toga ne žele otići radi boljih uvjeta života u druge dijelove Hrvatske; ali bi najveći dio njih najradije otišao u drugu državu. Ovakav položaj mladih Srba u Vukovaru doista je rizičan. On pogoduje manipulacijama nacionalnom nesnošljivošću, a povećavaju se i mogućnosti sukoba kada se u Vukovar vrati veći broj Hrvata (u kojem su prije rata bili u većini). U interesu je Republike Hrvatske da mlađe stanovništvo što više sudjeluje u oblikovanju društva i države. Podaci pokazuju da bi s

Zora Raboteg-Šarić, Ivan Rogić
Daleki život, bliski rub

učenicima na reintegriranim područjima valjalo što više raditi na uspostavi povjerenja, jačanju tolerancije i nenasilnu rješavanju sukoba. U tome im najviše u početku mogu pomoći predstavnici njihove zajednice u koje imaju veće povjerenje.